

Originalni članak
doi: 10.5937/NPDUNP2102085M
UDK: 811.163.41'373.45
811.163.3'373.45

ALBANIZMI U SRPSKIM I MAKEDONSKIM GOVORIMA

Nailje R. Malja Imami

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Marija Popović

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

U ovom radu se daje kratak pregled literature posvećene albansko-slovenskim kontaktima, a potom se porede dva pristupa albanizmima u srpskim i makedonskim govorima. Jedan je Safeta Hodže (2001), a drugi Vanje Stanišića (1995). Njihove studije se razlikuju u više aspekata. Najpre, u inventaru obrađenih leksičkih jedinica. Tako je Hodža analizirao ukupno 447, a Stanišić oko 300. Zatim, kod Hodže su zastupljene skoro sve vrste reči (313 imenice, 50 prideva, 48 glagola, 15 priloga, 9 rečca i 8 uzvika, 2 veznika i 2 onomatopeje), dok je Stanišić analizirao 182 lekseme, i to uglavnom imenice iz različitih oblasti ljudskog življenja: stočarstvo i zemljoradnja (36), ratarstvo (41), priroda i reljef (23), kuća i okućnica (8), porodična terminologija (8), materijalna kultura i duševni život (10), apstraktni pojmovi, glagoli i izrazi psihofizičkih stanja (56). Stanišić se bavi i albanskim imenima koja se pominju u *Dečanskim hrisovuljama*, ali i velikim brojem slavizama. Hodža reči etimološki obrađuje u zasebnom rečničkom delu, dok Stanišić u okviru pet tematskih grupa. Hodža u posebnim poglavljima daje iscrpnu klasifikaciju prema tematskim grupama, prema geografskoj rasprostranjenosti i vremenu preuzimanja. Stanišić je šire grupisao reči, a u okviru obrade pojedinih reči one su geografski locirane. Autori ovog rada ukazuju i na druge albanizme koje su zabeležili drugi istraživači, ali navode i nov inventar leksema koje koriste Srbi u jugozapadnoj Srbiji i na Kosovu i Metohiji: *čuče*, *čučajka* 'kukavica', *rumbulaki rumbulačka* 'okrugao', *šaradžija* 'testeraš' (od alb. *sharrë* 'testera'), *šoša* 'prorešetati', *vapa* 'žega, toplota', *uknačiti (se)* 'uživati'.

Ključne reči: albanizmi, pozajmljenice, srpski i makedonski govori.

UVOD: Pregled ranijih istraživanja albanizama u slovenskim jezicima

Pitanjem albansko-slovenskih jezičkih odnosa evropska lingvistika je počela da se bavi već od pojave prvih komparativnih studija ovih jezika, u drugoj polovini XIX veka. Prvi period ovih istraživanja odlikuje veća zainteresovanost proučavalaca za slovenske elemente u albanskom jeziku, a potom se pažnja usmerava na albanizme u slovenskim jezicima. Podaci o ovom problemu mogu se naći u posebnim studijama, u različitim tipovima rečnika (etimološkim, dvojezičnim, višejezičnim i dijalekatskim).

Tako su se pojedini autori bavili albanizmima u slovenskim govorima u samoj Albaniji, i to u pisanim spomenicima iz srednjeg veka (Makušev 1871). Drugi su analizirali albanizme u slovenskim balkanskim jezicima na širem planu (Popović 1954, Stanišić 1995, Hodža 2001, Omari 2012 i dr.).

Od etimoloških rečnika istaćićemo onaj Gustava Mayera (1891), koji spisak slavizama u albanskom proširuje na 540, a albanizama u srpskom na 300. Na osnovu ovog rečnika Vasilije Đerić je 1927. godine sastavio spisak *Arbanaskih reči u srpskom jeziku*. Svakako treba pomenuti i Petra Skoka, čija je raznovrsna etimološka delatnost na polju balkanologije krunisana velikim registrom albanskih paralela u njegovom posmrtno publikovanom *Etimologijskom rječniku hrvatskog ili srpskog jezika (I–IV, 1971–1974)*. Etimološkim problemima se bavio i Ećrem Čabej u svojim studijama (Čabej 1976–2006), kao i Norbert Jokl (2011).

Od višejezičnih i dvojezičnih rečnika iz ranijih perioda svakako treba istaći: *Rečnik od tri jezika (makedonski, arbanski, turski)*" Đorđa Puljevskog (Beograd 1875) i *Srpsko-arnautski rečnik* Ljube Kujundžića (Beograd 1902).

Među starijim dijalekatskim rečnicima treba pomenuti dvotomni *Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta* Gliše Elezovića (SDZb IV, 1932 i SDZb V, 1935) koji ima ogroman značaj kako za proučavanje leksike starosrpskog govora između Vučitrna i Peći, tako i za proučavanje albanskih pozajmljenica u njemu. Noviji dijalekatski rečnici sa područja jugozapadne Srbije bi pokazali koliko su albanizmi živi u govorima navedenog područja.

Kroz kontakte i odnose, koji su se neprekidno odvijali od VII veka do danas, pored elemenata koje je albanski jezik preuzeo iz slovenskih jezika, on je ovim jezicima, naročito dijalektima i njihovim govorima, dao različite leksičke elemente, ali u nekim slučajevima i fonetske i gramatičke. Međutim, u ovom radu se nećemo baviti fonetskim i gramatičkim elementima. Vredan doprinos u ovoj oblasti dali su i slovenski lingvisti (i etnolozi) sa naših prostora: Jernej Kopitar (1929), Franc Miklosich (I–III, 1870–71), S. Dušić (1931), V. Čorović (1923), V. Karič (1918, 1922 i 1923), J. Erdeljanović (1911), B. Đurđev (1954), D. Bajraktarević (1965), M. Pavlović (1970, 1965 i 1968), O. J. Nasteva (1953), B. Videovski (1962, 1968 i dr.), A. Belić (1935), I. Popović (1954, 1957), J. Redžepagić (1971, 1972), V. Stanišić (1995) i dr. Od albanskih lingvista, pored ostalih, svakako treba pomenuti Safeta Hodžu (2001), Anilu Omari (2012) i Idriza Ajetija (1963).

1. O etimologiji nekih stočarskih termina preuzetih iz albanskog jezika

Najpre ćemo porediti strukturu dva rada posvećena albanizmima u srpskom jeziku čiji su autori Safet Hodža (2001) i Vanja Stanišić (1995), a potom navesti etimologiju nekih stočarskih termina uglavnom iz njihovih studija. Glavna razlika u strukturi radova ova dva istraživača je ta što Hodža reči etimološki obrađuje u zasebnom rečničkom delu, dok Stanišić u okviru pet tematskih grupa. Hodža u posebnim poglavljima daje iscrpnu klasifikaciju prema tematskim grupama, prema geografskoj rasprostranjenosti i vremenu preuzimanja. Stanišić je šire grupisao reči, a u okviru obrade pojedinih reči one su geografski locirane. Razlika se ogleda i u inventaru analizirane građe. Na str. 227. Hodža navodi da je u knjizi obuhvatio 313 imenica, 50

prideva, 48 glagola, 15 priloga, 9 rečca i 8 uzvika, 2 veznika i 2 onomatopeje, što ukupno iznosi 447. Vanja Stanišić obrađuje oko 182 leksičke jedinice. Stanišić ima i znatan broj toponima i antroponima.

Hodža je 61 albanizam etimološki obradio sa više referenci, za razliku od mnogih odrednica u kojima se kao izvor većinom pominje samo jedna referenca, ali ima i odrednica bez ijedne.

U trećem delu svoga rada, Hodža je albanizme u srpskom jeziku grupisao: (a) prema sferama delatnosti i (b) prema geografskoj rasprostranjenosti. Oznakom (-) obeležili smo reči koje u vokabularu nisu etimološki objašnjene. Ovde ćemo dati samo reči vezane za stočarstvo, životinje, njihove nazive prema bojama, oruđa za rad i mlečne proizvode:

Balj/balja je stočarski termini kojim se imenuje ovca sa belom šarom na čelu, po čemu se razlikuje od drugih. Prvi oblik se koristi u srpskim govorima u Hercegovini, a drugi u Crnoj Gori. I. Ajeti je mišljenja da je ova reč (*bala*) albanskog porekla (*i bardhë/bardhoshë*) i da znači 'beo' (Ajeti, 1965: 36, II, 1972).

Balega je stočarski izraz kojim se označava 'stočni izmet'. Koristi se u Crnoj Gori, na Kosovu i Metohiji, ali i na širem području srpskog jezičkog prostora. Zabeležena je i u rumunskom (*balegă, baligă*), kao i u ukrajinskom jeziku (*balygo, balega*). Majer je objašnjava kao albansko-rumunsku reč, Barić i Popović kažu da je albanska, ali da potiče iz tračkog. Skok je mišljenja da je iliro-tračkog porekla. Čabej smatra da je reč *balega* u navedene jezike i govore ušla iz albanskog, u kojem su oblici *balgë, bajgë* dobijeni metatezom od *bogël* 'stočni izmet', što je u vezi sa grčkim *bolbiton* (Čabej, 1976: 132-133, Ajeti 1974: 38, Hodža 2001: 52).

Baloš je pridev koji pripada stočarskoj terminologiji u srpskim govorima na Kosovu i Metohiji i Crnoj Gori, kao i u nekim makedonskim govorima (Ajeti 1965: 36). Leksema *baljoši* u albanskom ima funkciju: imenice 1. 'naziv životinje, obično neke krave koja ima nekoliko belih šara na telu' i 2. pridev sa značenjem 'debeo, ne oštrog uma'. Od toga je stvoren i izraz *On je bio kret baloš* (Ai ishte krejt balosh). U ovim dijalektima se takođe nalazi u oblicima *baloš* i *balaš* (Hodža, 2001: 50). Ajeti, Čabej i Džuvani pominju i imenice ženskog roda *baljoška* i *baluša* koje su formirane sufiksima *-ka* i *-ushë*.

Bardoka je stočarski termin koji se koristi u srpskim govorima na Kosovu i Metohiji, u govoru Dragaša, u Crnoj Gori u Plavu i Gusinju, kao i u nekim makedonskim govorima. Dobijen je fonetskom /dh/ u /d/ i morfološkom adaptacijom (*-kë* u *-ka*) albanske reči *bardhokë*. I u albanskom se koristi kao naziv za ovcu koja se razlikuje od ostalih zbog njene izrazito bele vune (Hodža 2001: 53).

Barzav je pridev koji takođe pripada stočarskoj terminologiji, a izveden je od osnove alb. prideva *të bardhë* 'beo' i srpskog sufiksa *-av*, uz fonetsku promenu /dh/ > /z/. Hodža tvrdi da se ovaj pridev nalazi i u makedonskom jeziku (*Rečnik na makedonskiot jazik* I, Skopje, 1961, 22v) u kojem ima dva značenja: 1. 'koza so beli pegi po glavata ili teloto' (dhi me pulla te bardha në kokë ose në trup) i 2. 'prosed, starecot' (plak i thinjur), (*Osedeo starac/starac sa sedom kosom*). Zabeležen je i u makedonskim i bugarskim govorima (Čabej, St. Gj. (IV) 312). Ovaj pridev se nalazi i u obliku *barz*, *barzast* i *barziv* (Hodža 2001: 53).

Ber je stočarski termin kojim se u albanskom (*berr*) imenuje 'sitna stoka' (Čabej, 1960: 50-51). Prema mišljenju Hodže, ova reč se javlja u srpskim govorima u Crnoj Gori i na Kosovu i Metohiji. On pretpostavlja da je od nje izveden toponim *Berane* u Crnoj Gori. Imenicu *ber* je registrovao i srpski etnograf Jovan Erdeljanović u Lješanskoj krajini u Crnoj Gori (Hodža 2001: 54).

Cap je stočarski termin koji se javlja u srpskim govorima na Kosovu i Metohiji. Elezović ga beleži u figurativnom značenju 'čovjek sa dugačkom bradom kao jarac'. Inače, u književnom albanskom ona ima fonetski lik, *cjap*, što znači da je u srpske govore došla posredstvom severoistočnih albanskih govora. Izvedena je od uzvika kojim se mami ili tera stoka, a ima značenje 'jarac' (Čabej, 1973: 98).

Cingara je predmet vezan za stočarstvo, a koristi se u govoru Plava i Gusinja u značenju 'zvono' (Redžepagić, 1972:154).

Ćeno je takođe termin vezan za stočarstvo koji je iz albanskog ušao u bugarske, makedonske govore, ali i u srpske govore u Crnoj Gori i BiH sa istim značenjem kao u albanskom jeziku 'pas' (Čabej, 1976: 168 i Popović, 1957:1-2).

Kecje je stočarski termin koji se koristi u srpskim govorima na Kosovu i Metohiji za dozivanje ili teranje koza. Zabeležio ga je i Elezović u oblik *kic*. U savremenom albanskom jeziku ima dva značenja: 1. 'jare koje nema još godinu dana', 'i vogli i dhise', i 2. 'uzvik za dozivanje' (Ajeti, 1965: 45 i Hodža 2001:105-106).

Kudra je stočarski termin koji u albanskom jeziku ima dva značenja: 'kučka' i pejor. 'nemoralna žena'. U govoru Vasojevića reč *kudra* ima druga značenja: 1. 'duga životinjska dlaka (psa, vuka, medveda i sl.)' – *Gle, kolika e kudra ovome psu!* 2. (pej.) 'velika kosa' – „*Nemo ti da ti ja iskubem tu kudru!* 3. (pej.) 'ženska osoba sa dugom kosom' – *Bože, Bože, grdna li je ona kudra Božova!* (Stijović, 1990: 111, Hodža 2001: 118 i Redžepagić, 1972: 154).

Kuliš je stočarski termin koji se koristi u makedonskim govorima i u okolini Dragaša. Osim osnovnog značenja 'štene' ima i figurativno značenje 'loša osoba'. U književnom albanskom se koristi izraz *këlysh* i ima isto značenje. Potiče iz stare albanske reči *kë* (*kël-kul*) + *ysh* (Hodža, 2001:119).

Magare je stočarski termin koji je iz albanskog ušao u makedonske, bugarske i srpske govore, pri čemu je u makedonskom i bugarskom imenica srednjeg roda, dok se u srpskom upotrebljava kao imenica muškog roda, *magarac*. Za ženski rod se koristi oblik *magarica*. Ovaj termin je ušao i u rumunski jezik i poznat je u svim njegovim dijalektima. Ime ove životinje, *magar-*, može da se sretne u spisku albanizama balkanske leksike (Hodža 2001 : 128).

Manar je stočarski termin koji je iz latinskog *manarius* ušao u albanski, a iz njega u makedonske govore oko Ohrida i Prespe. Označava nežno jagnje koje je naviklo da prati svog pastira ili domaćina. U književnom albanskom jeziku koristi se i za kućnog ljubimca ili za neko razmaženo dete (Hodža, 2001:128).

Mazga je stočarski termin koji je, prema Hodži, u srpske govore došao u X veku. U savremenom albanskom jeziku koristi se naziv *mushkë* od narodnolat. *mulus*, što

znači da je u procesu njene adaptacije i u albanskom i u srpskom došlo do značajnih fonetskih promena (Čabej 1986, Skok, *ERI*, Popović, 1976: 329 i Stanišić, 1995: 76).

Prč je stočarski termin 'jarac' koji se nalazi u makedonskom, srpskom i bugarskom jeziku. U albanskom ima široku upotrebu i kao imenica 'jarac': *i vjen era përc* 'miriše na prč/jarac' ali i kao koren glagola *dhitë përciten* 'koze se pare, mrču'. Čabej je mišljenja da ova reč dolazi iz albanske reči *përth*, sa spirantom /th/ umesto afrikate /ç/ (Čabej, 1966: 62). Za razliku od njega Ajeti ima uzdržan stav o značenju ove reči (Ajeti, 1968: 42 i Hodža 2001:147).

Šuta je takođe leksema koja pripada stočarskoj terminologiji. Ova reč je ušla u mnoge slovenske i neslovenske jezike: u bugarskom, makedonskom i srpskom jeziku: *šuta* 'bez rogova, šuta koza', u poljskom *szuta*, u mađarskom *cauta*, u ukrajinskom *šuta*, u grčkom *siutos*, u rumunskom *ciut* i dr. U srpski jezik, kako ističe Elezović u *RKMD*, prvo je ušla sa osnovnim značenjem *šuta koza* 'dhi pa brirë', a kasnije je dobila i figurativno značenje kao sinonim slovenske reči *luckast*' i pavëmendshëm, joserioz'. S ovim značenjem se daje i u Broz-Ivekovićevom *Rečniku* (Ajeti, 1963: 165).

Tor/torište je termin iz pastirske terminologije kojim se imenuje 'obor za stoku na pašnjaku' i koji je prisutan u balkanskim slovenskim jezicima. Upotrebljava se i leksema *trlo* u srpskim govorima u Crnoj Gori i Plavu i Gusinju. Lekseme *tor/trlo* su sinonimne sa *mandro* i *stan* u drugim slovenskim jezicima. U albanskom književnom jeziku koristi se leksema *torishtë* u značenju 'tor'. Čabej daje objašnjenje da su *tar* i *tër* stare albanske reči i imaju isto značenje kao i *tor* (Čabej, 1974: 23).

Ugič/ogič je leksema koja pripada stočarskoj terminologiji pošto označava 'ovna predvodnika i pripitomljenog ovna'. Ova značenja se sreću u albanskom, ali i ostalim slovenskim jezicima, a u makedonskom i srpskom jeziku je dobila i figurativno značenje 'čuknat čovek' /njeri i krisur, 'udaren čovek' (Hodža, 2001: 177).

U svojoj knjizi Vanja Stanišić je obradio oko 182 albanizama, uključujući tu i toponime i antropone. Stanišić je u okviru stočarskih termina naveo sledeće reči:

Čaktar je leksema kojom se označava 'zvono na jarcu' u Kučima, Piperima. Dovodi se u vezu sa alb. rečju *çakllue/cakllue* koja je izvedena od onomatopejskog glagola *cakis*, grč. τσακίζω 'škripati, škljocati' (Majer, 1981:439; Popović, *RLing* IV, 140). Ista onomatopeja postoji i u kosovskim srpskim govorima *cak* 'glas kojim se označava pucanje stakla' (Elezović, *RKMD*), kao i u bug. *cakam, cakna* 'čukam' (Asenova-Dukova-Kacori 1979; Stanišić, 1995: 65).

Ćeno je leksema koja se javlja u Srbiji, Hercegovini, Lici, a predstavlja hipokoristik za psa. Dobijena je od alb. *qen'pas* (Đerić, *Prilozi* VII). U tajnim zanatskim jezicima zabeležena je sa različitim derivatima: *ćem, ćemka, ćemče* (Halimi 1954), što posredno govori o mogućim putevima širenja ove reči (Stanišić 1995: 64).

Kl'ōra/kjōra su lekseme kojima se označava 'kolibica, neugledna staja'. Prva se javlja u Kučima, a druga u Vasojevićima. Kučka reč predstavlja staroalbanski, a vasojevićka severnoalbanski dijalekatski oblik književnoalbanskog *quar/quer* 'podrum, ostava' (Pižurica, *ZFL XXVII-XXVIII*, 626, koju Jokl (1923, 95) i Čabej (1986) tumače preko keltskog *claidim* 'kopam' i grčkog *κλαδάρος* 'krhak, lomljiv' i slovenskog *klad/a'* (Stanišić 1995: 63).

Kolomboć je leksema koja se javlja na Kosovu i Metohiji (Elezović, *RKMD*) i u Vasojevićima sa značenjem 'kukuruz' (Stijović, 1990).

Kučeša/kućonja su lekseme koje se javljaju na Kosovu i Metohiji i u Plavu i Gusinju sa značenjem 'krava i vo ride dlake', što odgovara alb. *kuqeshë* i *kuqo/n/jë*, što je izvedeno od prideva *i kuq* 'crven' (Elezović, *RKMD* i Redžepagić, 1971).

Lakora je leksema koja se javlja u Dubrovniku sa značenjem 'žilavo meso, pokožica', a koja je izvedena od alb. *lëkurë* 'koža' (Skok, *ER* II; Ajeti, *SNGjKLSH* 3, 1977; Stanišić 1995: 64).

Ljar/laronja su lekseme kojima se imenuje 'šareni vo' na Kosovu i Metohiji (Elezović, *RKMD*) i koja je izvedena od alb. *i larë* 'šaren'. (Ajeti, 1965: 48; Stanišić 1995: 64).

Muronja je leksema kojim se imenuje 'vo smeđe dlake' na Kosovu i Metohiji (Elezović, *RKMD*), a koja je izvedena od alb. *i murrinë* 'mrk' (Ajeti, 1965: 49).

Šek/a/r je leksema koja se koristi na Kosovu i Metohiji u frazi *ufati gi s'ëkr*. Njome se označava 'stoka kad se razobada' (Elezović, *RKMD*). Ova reč je dobijena od alb. *e kapi zekthi*, tj. od albanske kosovske lekseme *xekër* 'obad, štrk' (Ajeti, *GJA* 2, 1965:, što je u vezi sa ital. *zecca*, langobardskim *zekka* i novonemačkim *Zecke* (Skok, *ER* I pod *dzekar*; Stanišić 1995: 65).

Sora je leksema kojom se imenuje 'čakarasta ovca' na Kosovu i Metohiji (Elezović, *RKMD*), a koja je u vezi sa alb. rečju *sorrë* 'crna ovca s belim pegama po obrazima' (Ajeti, 1965, 51; Omari 1989). Osnovno značenje alb. reči jeste 'vrana' što je prasrodno rumunskom *cioară* 'vrana' i slovenskom *urvigb*? (Ajeti, *God* VIII, 1970; Stanišić 1995: 64).

Šiljeg je tipičan stočarski termin kojim se u Srbiji imenuje 'mlad ovan' (Karadžić, *Srpski rječnik*), takođe *šilëže*, *šiljëgvica* (*PMC* 4), a u bug. *šile* < alb. *sheleg* 'jednogodišnje jagnje', prema Majeru (406). Polak (1970: 203) ju je, bez dovoljno dokaza, povezo s kavkaskim jezicima (gruzijski *šveli* 'srndać'), dok je prema Skoku (*ER* II) to poreklom slavizam, koji otkrivaju oblici *sletak* (Lika), *sèlek* (Srbija) 'ovogodišnje jagnje' od *se lrto*.

Šotka je leksema kojom se imenuje 'patka u Srbiji osobito k istoku' (Karadžić, *Srpski rječnik*). Gliša Elezović navodi i oblike *šotan* 'patak', *šöče* 'pače', *šöči* prisvojni pridev (Elezović, *RKMD*). Ova leksema u alb. glasi *shotë* 'patka' (Đerić, *Prilozi* VII), Jokl je tumači kao autohtonu albansku reč srodnu staroindijskom *atih* i starogermanskom *oepr* (Jokl 1923, 310; Stanišić, 1995: 65).

Štirka/širkinja su lekseme kojima se na Kosovu i Metohiji i u Crnoj Gori imenuje 'žena i domaća životinja koja se ne plodi' (Elezović, *RKMD*), a u bug. leksema *širica* označava 'jalovu kravu'. Ajeti ih izvodi iz alb. *shterpë* 'jalovica' od *shter* 'presahnuti' (Ajeti, *SNGjKLSH* 3, 1977). Međutim, prema Skoku, albanska reč potiče od lat. *extirpus* 'sterilan', dok južnoslovenske reči, kao i rumunsko *stir*, potiču od grč. sinonima *στέρφος* 'neplodan, jalov, sterilan' (Skok, *ER* III; Stanišić, 1995: 65).

Šurđak je leksema kojom se na Kosovu i Metohiji označava 'stočna bolest kad stoka mokri krv' (Elezović, *RKMD*). Ona se dovodi u vezu sa alb.

shurrġjakës 'hematurija' (od *shurrë* 'mokraća' i *ġjak* 'krv' (Popović, Rling, GOD. 149; Stanišić, 1995: 65).

Turin je leksema kojom se u Crnoj Gori označava 'njuška' (Karadžić, *Srpski rječnik*). Ona se dovodi u vezu s arbanaškom rečju *turí*, tj. sa gegijskim *turíní* Russel' (Mayer, 1891: 452, Đerić, 1927: 25).

Ugič je leksema sa različitim fonetskim likovima u mak. *jugič*, u bug. *Jogič* i u alb. *ogiç*. (Đerić, *Prilozi VII*). Javlja se u Crnoj Gori i označava 'ovna predvodnika' (Karadžić, *Srpski rječnik*). Prema Skokovom mišljenju, ova reč je složenica od *agnьcb*+*vodič*, tj. slavizam, koji se u južnoslovenske jezike vratio u albanskom obliku (Skok, 1924; Stanišić 1995: 64).

Oba autora obradila su 84 iste lekseme, kod kojih se ne poklapaju uvek etimološka tumačenja: *balega, balja, barzast, besa, bir, brina, brumbulak, buzat, buštri, cap, cok, daljta, degati se, dorzon, dreteza, dročka, đekat, fara, fik, fis, fit, flama, frus, gabonjat, goružda, gunga, katun, kečav, kec, kodra, kolomboč, kopile, Kosovar, koftor, Kračun, kre(j)t, kreć, krenisat se, kuventa, kumbara, kućeša, ja* (uzvična rečca), *ljar(e)za, magarac, mendore, mik, muronja, oljerit, pikljav, po* (potvrdna rečca „da”), *poš, prita, prč, rascopatise, čeno, či, čindronjat, ćuća, Semberija, sora, struga* (kod Hodže: *straga*), *sung(u), šara, škrapa, šljakavica, šokat se, špirta, šteg, šurđak, šut, teša, tremnija, tuta, ugič, uknačit, urda, vada, vatra, veja, već, zapus, zarepati se, zdeknuti, žalo*.

Stanišić daje 19 reči koje su, prema njegovom mišljenju pod znakom pitanja, ili je njihova etimologija već sasvim opovrgnuta. To su reči: *vada, balja, brina, barzast, bač, blavor, cap, dročka, gliza, kaljuša, katun, kračun, kec, kopile, magare, prč, škarpa, šut, vatra, zarica*.

Među ovim rečima se nalaze i one koje Hodža daje kao reči albanskog porekla:

Balega. Hodža navodi da potiče od alb. *lagë, bajgë*, da ova reč u rumunskom jeziku ima oblik *balega, baliga*, a u ukrajinskom *balygo*. U tumačenju reči poziva se na Majera, Barića, Popovića, Skoka, Čabeja i Ajetija. Čabej ovu reč dovodi u vezu s grčkom reči *bolbiton*. Stanišić ističe ujednačavanje srpskog oblika s rumunskim, nasuprot albanskom obliku (Stanišić, 1995: 67).

Balja (kod Hodže *balj*). Hodža samo navodi tumačenje Idriza Ajetija koji ovu reč izvodi od alb. *bardhë* 'beo'). Stanišić najpre navodi oblike i rasprostranjenost ove reči, a zatim se poziva na Majera, Skoka, Čabeja, Orela, koji je smatraju starobalkanskim nasleđem. (Stanišić 1995: 67).

Dročka. Hodža citira oblike ove reči kod starih albanskih autora Bogdanija i Kristoforidhija, zatim kod Gliše Elezovića, Arbreša Džordana, kao i Čabeja, koji alb. *dromca* dovodi u vezu s indoevropskim *dhreu* 'drobiti, mrviti'. Stanišić dovodi u pitanje Ajetijev zaključak da je ova reč albanizam, navodeći njenu rasprostranjenost u govorima srpskog i hrvatskog jezika. On ističe da se ta reč u albanskom jeziku može smatrati slavizmom (mada ju je svrstao među albanizme) (Stanišić 1995: 66).

Katun. Hodža ističe da se ova reč ubraja u najstarije albanske lekseme, ali i da je prihvaćena u svim balkanskim jezicima. Poziva se na mišljenje Jokla, Čabeja i Ajetija. Stanišić najpre citira Skoka i Ajetija, koji su prihvatili Joklovu etimologiju ove reči

kao albansku *ka-tund*, zatim izražava rezervu prema tumačenju Čabeja da je "sufiksna grupa *-nd* nova kao u dijalekatskim primerima *prëndverë* (književno *pranverë* – 'proleće') < *prima vera*, *pelin*, *akshand* < tur. Akşam 'veče'" (Čabej, 1987, 62), iz čega bi sledilo da su južnoslov. *katun*, (a)rum. *catun* i novogrč. *katouna* izvorni oblici. Navodi i mišljenje Dimitriosa Munosa "koji se vratio starom Miklošičevom tumačenju ove reči kao narodnolatinskoj *cantone* (strana, ugao)" (Stanišić, 1995: 70).

Kolomboč (kod Safeta Hodže *kolomboč*). Hodža najpre navodi Majer-Lubkea i Taljavinja koji ovu reč izvode od latinskog *colombo*, zatim Majera koji smatra da je ona iz turskog *kalambak*, Skoka, prema kome ta reč predstavlja balkanizam, dok Čabej prihvata da ona vodi poreklo od grčkog *kalama*, koja je dobila nastavke *-oki*, *-oć*, kao i homoorganski glas *b*, prema pravilima albanskog jezika. Skok i Čabej su zapazili u govorima u Crnoj Gori, a Ajeti u govorima na Kosovu i Metohiji, da ta reč sadrži promenu *a : o*, *mb : m* i *ć : č*, koje predstavljaju fonetske karakteristike albanskog jezika. Stanišić ističe da ta albanska reč potiče iz novogrčke reči *kalampoki*, dok je Čabej izvodi od grčke *kalamos* 'klip', ali u istom značenju tu reč poznaje i rumunski *porumb*, odakle je prema bugarskoj lingvistkinji H. Holiočev prešla u bugarske govore (Hodža, 2001: 111-112).

Kopile (kod Safeta Hodže *kopilj*). Hodža ističe da je ova reč iz albanskog jezika ušla u srpski i hrvatski, makedonski, bugarski, grčki i rumunski jezik, s tim što je u ova dva poslednja jezika bolje sačuvala starije značenje kopile, kojom se imenovalo 'dete', što nije slučaj sa slovenskim jezicima, u kojima ona označava mladića ili devojkicu koji služe, a za nadoknadu dobijaju 'izdanak neke voćke ili biljke'. Čabej ukazuje na relativno rano preuzimanje ove reči u svim balkanskim jezicima (Hodža, 2001: 111).

Stanišić dovodi u pitanje Joklovo tumačenje ove reči putem albanskog jezika, od prefiksa *ko-* i *pjell* navodeći mišljenje Bernštejna i Klepikove koji je smatraju severnoslovenskom *kopyl* 'motika, alatka, drška'. Pominje i Skokovo tumačenje reči *kopile* u značenju 'nedozreli klas kukuruza', kao metafora za nezakonito rođeno dete. Starije značenje ove reči veoma dobro čuva srp. glagol *kopiliti* "doneti plod pre roka" koji se odnosi na mlade, prevremeno sparene ženke životinja, kao i devojkice pre braka (RSA 10), a čiji se smisao nalazi u dijalekatskom značenju "puštati iz stabljike sitne izdanke; množili se iz žila na korenu" (Elezović, *RKMD*, pod *kopilit se*), (up. vasojevićko: Ove godine mi se kolomboč mnogo kopili (R. Stijović 1990). (Stanišić, 1995: 93).

Magarac (kod Safeta Hodže *magare*). Hodža navodi da je ova reč iz albanskog jezika ušla u makedonski i bugarski kao *magare*, u srpski i hrvatski kao *magarac*, a rumunski kao *magar*. Napominje da se ta životinja u slovenskim jezicima izvan Balkana naziva *osao*, *osla*. Ističe da se prema tumačenju E. Čabeja ova albanska reč *magar* raščlanjuje na *maigar*, ali ne daje dalje objašnjenje, već samo upućuje na njegovu studiju *Studime gjuhësore I* (1976) i na Ajetija GJA 2 (1968). Naime, Čabej stari oblik reči *gar* dovodi u vezu sa sanskritskom reči *garimā* 'težak, tovar'. Stanišić napominje da ova reč može da se sretne u spisku albanizama i da se ona izvodi po Čabeju od *gar*. Podseća da je Petar Skok odavno pokazao da je reč *magar* slovenska

metateza grčkog sinonima *gomari* koja potiče od *gomos* 'tovar', a otuda i kalk na slovenskom (Stanišić 1995: 83).

Prč. Hodža ističe da se ova reč nalazi u Vukovom *Rječniku* i *Rječniku JAZU*, a da Čabej u albanskom jeziku nju izvodi od reči *përth*, pri čemu spirant /th/ prelazi u afrikatu /ç/. S ovim se slaže Ajeti, ali ima rezerve u pogledu njene rasprostranjenosti na Balkanu. Stanišić navodi oblike te reči u bugarskom, rumunskom, ukrajinskom i albanskom jeziku, kao i to da je Čabej tu reč doveo u vezu s albanskim *përth*. Zatim napominje da je Petrović ukazao da srpski jezik obiluje velikim brojem izvedenica od *prč*, i da postoje varijante *prc* i *vrc*, a da Majer i Čoranesku ovu reč smatraju slavizmom u albanskom i rumunskom jeziku (Stanišić 1995: 71).

Struga (kod Hodže *straga*). Hodža najpre navodi da je ta reč refleks albanskog *shtrungë* i pripada starom sloju pozajmljenih reči u susednim jezicima. Navodi oblike na makedonskom *straga*, grčkom *strougka*, bugarskom *straga*, srpskohrvatskom *struga*, slovenačkom *strunga*, rumunskom *strug*, mađarskom *sztrunga*, slovačkom *strung*, ukrajinskom *strunga*, poljskom *straga*, turskom *iştrunga*. Prema Čabeju ta reč je autohtona i predstavlja postverbal od *shtroj* 'rasprostirati', a podrazumeva 'mesto za odmor'. U srpskom jeziku ova reč je dobila oblik *struga* 'okruženi prostor za ovce u toru'. Mnogi istraživači su došli do zaključka da su tu reč širili po Balkanu aromunski stočari. Stanišić najpre ističe da je to karpatobalkanski stočarski termin, koji se javlja u bugarskom, makedonskom, rumunskom, ukrajinskom i albanskom. Ističe da Desnicka i Klepikova preuzimaju Joklovu etimologiju iz albanskog *shtrëngo* 'stezati', ali da Hemp podržava Čabejevo tumačenje autohtonističko izvođenje ove reči iz alb. (starobalk.) *shtroj* 'rasprostirati' (Čabej, StF 1, 1966) i razmatra ga kao indoevropsko nasleđe od korena **ster-*, koji, pored latinskog *sterno*, ima izrazite paralele u slovenskom: *pro-strəti*, *strana* (Hemp, BalE XX, 1-2, 1977), ali takođe i *stroj*, *strojiti* (Petrović 1983: 208, Stanišić, 1995:71-72).

Šut (kod Hodže *šuta*). Hodža ističe da je ova reč ušla u sve balkanske jezike i da je prodrla van Balkana u poljski, mađarski i ukrajinski jezik. Navodi Elezovića koji kaže da je u srpskom jeziku najpre značila samo 'kozu bez rogova', a zatim je dobila i figurativno značenje 'luckast', kako je beleži i Broz-Ivekovićev *Rečnik*. Stanišić ističe da kod A. Roseti i A. Desnicke ova lesema ima značenje 'bez osije; tiho pusto mesto', u makedonskom *šutka* 'okrunjeni klip kukuruza', u jednom ruskom dijalektu *šutem* 'spaljeno polje; ogoljen, pust', a u ruskom takođe i *šut* 'luda, lakrdijaš' (Stanišić, 1995: 73).

Ugič. Hodža navodi da je ova srpska reč nastala od albanske *ogič*, pozivajući se na Čabeja, pri čemu navodi da je rasprostranjena u bugarskom i makedonskom jeziku. Stanišić navodi tumačenje Petra Skoka da je ova reč slavizam koja se u srpski jezik vratila preko albanskog oblika (Stanišić, 1995: 64). Ovom autoru nije bio poznat članak Pižurice *Etimologija riječi ugič*, koji ovu reč dovodi u vezu sa staroslovenskom *gič* 'usukani rogovi', iz koje je nastala albanska reč *ogič* 'ovan predvodnik', a od nje srpska *ugič* (Pižurica, 1984: 97-105; Stanišić, 1995: 64).

Urda. Hodža navodi da je ova reč iz albanskog ušla u makedonski i rumunski jezik i da predstavlja sinonim slovenskoj reči *izvarka*. U vezi sa poreklom ove reči upućuje na V. S. Georgijevića (1968) i G. P. Klepikovu (1966, 1968). Stanišić napominje da je to jedan od najpoznatijih karpatobalkanskih termina koji je Barić

izvodio od alb. sinonima /h/urdhë, dok se s tim nisu složili Skok, Čabej i Ajeti zato što je ta reč uglavnom poznata na jugu Albanije, gde se poklapa sa cincarskom i grčkom rečju. Navodi tumačenje Orvela koji je mišljenja da se ta reč može objasniti na osnovu albanske fonetike (Stanišić, 1995: 72).

Vada. Hodža se najpre poziva na Ajetija, koji obara tezu da je ova reč srbizam zbog "sklonosti" albanskog jezika ka labijalizaciji, a ne prelaska *o* u *a*. Hodža ovu reč dovodi u etimološku vezu sa *vau* 'plitko mesto u reci', koja prema Čabeju potiče od starog oblika *vadha* 'prelaz kroz šumu'. Stanišić najpre ističe da Ajeti (GJA 2, 1965) i Čabej (1986) ovu reč "smatraju albanizmom slovenskog porekla", a zatim napominje da je ona široko rasprostranjena i van Kosova i Metohije (arhaizam *vad* u značenju 'vodovodne cevi' i da je "nemoguće videti albansko posredovanje". Stanišić navodi i Skokovo tumačenje da ova reč može da bude balkanski latinizam *uadum* 'jaz' (Stanišić, 1995: 65-66). Ajeti u pomenutom članku o ovoj reči, koja u albanskom jeziku ima značenje 'brazda kojom teče voda', kaže sledeće: „Srpsko poreklo ne može se nikako odbaciti, ali dopuštamo da je prelaz voda u vada izvršen u arbanaskom jeziku i posle toga ta reč je u novom obliku predata srpskim govorima kosovsko-metohijske zone i crnogorskim govorima pograničnih područja“ (Ajeti, 1965: 39).

Vatra. Hodža u tumačenju ove reči, koja na albanskom označava 'ognjište' poziva se samo na Čabeja i Ajetija. Stanišić pominje mišljenje Čabeja, Desnicke, koji je smatraju albanskim latinizmom, ali navodi i autore (Petrovića, Šustera-Ševca i Bezlaja), koji to dovode u pitanje. Na kraju pominje gledište Hempa, koji ovu reč smatra jednim od starih albano-balto-slovenskih latinizima. (Stanišić 1995: 128).

Žalo. Hodža, pozivajući se na Miklošića, Majera, Barića i Čabeja, ovu reč dovodi u vezu sa albanskom reči *zall*, s tim što Čabej napominje da je ona ušla u srpski u vrlo ranoj fazi, sa čim se slaže i Popović. Nasuprot njima, Skok je mišljenja da albanska reč *zall* potiče iz slovenskih jezika. Na kraju se ističe Čabejeva teza o "evoluciji albanskog *z*". Stanišić najpre navodi da ovu reč Majer, Barić i Čabej izvode iz albanskog *zall*, dok je Skok smatra starobalkanskim nasleđem. Zatim se poziva na Aitcetmilera, koji za ovu reč kaže da je "čisto slovenska", iako je "ograničena samo na srpski, hrvatski i albanski jezik", i dovodi je u vezu s ruskim *žalo* 'žalac, žaoka', iz čega se izvlači paralela sa značenjem 'obala' u srpski i hrvatski, u litvanskom i letonskom, u kojima znači 'vršak, kraj, oblast' (Stanišić 1995: 82).

2. Areal pojedinih albanizama iz različitih sfera ljudskog življenja.

U ovom odeljku ukazaćemo uglavnom na areal pojedinih albanizama koji su vezani za ostale aspekte ljudskog življenja:

Ajr je imenica muškog roda, koja je iz albanskog jezika ušla u govore srpskog jezika u Plavu i Gusinju, i kojim se imenuje „vazduh“ (Redžepagić, 1972: 153).

Arnisati je glagol izveden od osnove albanskog glagola *arni* sufiksa *-is-a-ti* sa značenjem 'zakrpati', u plevalskom govoru (*për të arnuar*) (Hodža, 2001: 47).

Besa je jedna od starih reči albanskog jezika koja je ušla u srpski, makedonski, bugarski, grčki, arumunski i turski jezik. U svim jezicima ima isto značenje kao u albanskom 'zadata reč' (fjala e dhënë). U srpskom jeziku *besa* se upotrebljava u frazi: *On je pod besu* (Është nën besë), *Dao sam mu besu* (I kam dhënë besën), *Besa, platiću ti!* (Besa do ta paguaj!) (Redžepagić 1972: 153) i dr. O ovoj karakterističnoj reči albanskog jezika pisali su mnogi domaći i strani lingvisti, a među njima i Marko Miljanov u delu *Povjest sjevernih Arbanasa*. Međutim, Vuk Karadžić nije zabeležio ovu reč u svom *Rječniku srpskog jezika*. U makedonskom jeziku reč *besa* se široko koristi u zapadnim govorima, koji su bili više u kontaktu sa albanskim jezikom. U *Rečniku na makedonskiot jezik* I reč *besa* se daje kao arhaizam i koristi se u značenju slovenske reči *vera* „besim“, a u objašnjenjima na srpskom jeziku je prevedena kao 'zadata reč'. Prema Hodži, reč *besa* je ušla i u bugarski i u novogrčki jezik *mpesa* 'besë' *mpampesia* „Pabesia“, *mpampes* „i pabese“ sa značenjem 'neveran, čovek koji ne drži zadatu reč' (Çabej, 1976: 205). U arumunskom jeziku reč *besa* takođe ima značenje 'zadata reč'. Ušla je i u turski jezik, od koje se formirala i reč *besalija* 'čovek koji drži besu', (njeri i besës, i fjalës). Iz turskog jezika širila se i u srpskim govorima na Kosovu, Crnoj Gori, Hercegovini (Skok, 1934: 175).

Besa je okosnica arbanaškog običajnog prava. Na njoj počivaju odnosi u kući, bratstvu i plemenu, mirenja krvnih zavada, dužničko – poverilački odnosi, dozvole za slobodu kretanja. Kod *bese* se radi o zalaganju života. Zato se *besa* uspostavlja uz strogi formalizam. Na primer, kod dozvole za slobodu kretanja čuvar *bese* pita poverioca krvnog duga: „Možeš li mi dati besu za Sadri Sadriju?“. Odgovor može da bude pozitivan: „Dajem ti besu za Sadri Sadriju od sutra, pa za 4 nedelje – od sunca do sunca“. Ili: „Dajem ti besu za Sadri Sadriju sutra kad ogreje sunce pa za 3 dana, dok primi saučešće za umrlim“. Tu je potreban strogi formalizam: ognjište oštećenog, svedok *bese*, čuvar *bese*. Tu svaka reč ima svoju težinu i značaj (Đuričić, 1994: 18).

Dreteza je imenica koja pripada ratarskoj terminologiji i koja se sreće u govorima Paštrovića, Budve, Crmnice kod Bara i dr. Ovu reč ima i Vukov *Rječnik* sa značenjem 'divlja šumska jagoda' (dredhëza të egra të pyjeve). Kao i mnoge druge reči, tako i reč *dreteza* mora da je jezički relikv iz vremena kada je u tim oblastima Crne Gore bio prisutan i albanski elemenat. Naravno, slovenski jezički elemenat je uticao da je došlo do fonetskih promena kao što imamo slučaj kod ove reči, gde suglasnik /dh/ >/t/ (Hodža, 2001: 76).

Fara je imenica koja znači 'soj, pleme' i koja je ušla u makedonski jezik sa istim značenjem (*Rečnik na makedonskiot jazik*, II) u srpskim govorima u Crnoj Gori, Plavu i Gusinju i na Kosovu i Metohiji. U ovim slovenskim govorima oko albanske teritorije, reč *fara*, upotrebljava se i sa značenjem 'seme', 'semence', 'farë' (Ajeti, Gj. Alb. 2. 1965: 53) (Hodža 2001: 89).

3. Albanski elementi u onomastici

Uticaj albanskog jezika se ogleda i u onomastici u kontaktnim zonama. "Srpska državna organizacija započinje na ovim prostorima već u XI v. od dukljanske države, koja je na istoku zahvatala čitavu oblast Skadarskog jezera, zajedno s njegovim planinskim zaleđem i gradom Skadrom kao prestonicom. U ovoj državi leže koreni viševjekovne srpsko-albanske simbioze koja je, osim u Severnoj Albaniji, ostavila i veoma značajne tragove u toponomastici Stare Crne Gore. "Jaku natruhu arbanske krvi" pokazuju, po Šuflajevim rečima, imena nekih starih zetskih bratstava kao *Mataguži* (stari narod zagonetnog imena "koji je sedeo na današnjoj kučkoj zemlji", zabeležen 1335. kraj Podgorice kao Arbanasi (Erdeljanović, 1907, 162]); *Ma/h/ipe* u primorju, koji svojim imenom Šuflaja podsećaju na ilirske *Mávuiot*, *Malonšićiu* dolini Zete, čiji se trag očuvao u imenu zagaračkog sela *Malênza* <alb. mal 'planina' (Čupić, JOK 1, 1976: 176), koje ce javlja i u porečju Mata u srednjoj Albaniji (Šuflaj 1925, 60), kao i u bjeličkom toponimu *Malošin do* i prezimenu *Malošević* (Čubrilović 1964: 456); *Bukumiri*, preci plemena Bratonožića (Erdeljanović 1907: 111), čije se ime dovodi u vezu s pilotskim konačištem *Bukmirë* iz Skadarskog katastra 1416. godine (Šuflaj 1926: 124). "Spomen na arbanasko pastirsko bratstvo «Velikih gubica» sačuvan je u imenu *Goljemade* (od alb. *gojë* 'usna' + *e madhe* 'velika') duboko u Crnoj Gori, gde danas nitko ne razumije arbanaski" (Šuflaj, 1924: 227). I plemenska i toponimijska imena *Piperi*, *Cecuni*, *Cuce*, *Dibe*, *Doboši* pokazuju vezu s neslovenskim imenima iz starosrpskih manastirskih povelja s karakterističnim udvajanjem elemenata: *Gagul*, *Gugota*, *Nanota*, *Dëbol*, *Doba* (Pešikan, 1982: 26). Poslednja dva postoje u albanskom kao patronim *Dedë*, *Dedaj*, *Doda* (Doči, 1980, 86), koji je u srpskom zabeležen i u toponimiji *Dodinska Maàla* u vranjskom kraju (Marinković 1989: 95).

Poduži spisak albanskih imena zabeležen je u *Dečanskim hrisovuljama* (Grković 1983), ali i u toponimiji i antroponimiji Stare Crne Gore:

Bousadosa (od alb. *Bythëdosë* 'podex porci') je arbanaško bratsvo u Zeti (zapisano kao *Bitidosau* turskom defteru iz 1497. među katunima kučke nahije (Đurđev, Radović, 1954: 174-175]), koje se stopilo s današnjim Tuzima kraj Podgorice (Šuflaj, Arhiv II, 1924: 229).

Boušats (od alb. *bushat* 'posed, imanje' < mbë-fshat 'nad selom') (Ajeti, Përparimi 3, 1986: 236-237). *Bušat* je ime jedne planine u Kučima (Erdeljanović 1907; Petrović, OP IX, 1988: 10, 46], kao i prezime (*Bušatlije*) poznate skadarske feudalne porodice iz XVII v. (Šuflaj 1924:239; R. Ušaku, OJ 10, 1982: 252-253). Prema Stanišiću, 1995: 22.

Ginb je varijanta starog albanskog imena hrišćanskog porekla *Gjon* 'Jovan', od koga potiču sledeći mikrotoponimi: *Dinov Do*, selo u Zaljuti u Veljim Cucama, *Dinovo brdo* u Cetinjskom polju, *Dinova Glavica* u Donjim Pješivcima, *Dinovići*, selo u Kosijerima (Erdeljanović, SEZb XXXIX, 1926), koji se prema mišljenju K. Ljuka (StF 3, 1976: 185), na osnovu svoga položaja mogu identifikovati s iščezlim Arbanasima u defterima iz 1521. i 1523. zapisanim zajedno s *Uličima*, *Bokovom* i *Kosijerima*), kao i oronim *Ginivoda* u Prizrenskoj Gori (Gaši, GJA 9, 1979: 119) i *Džinovce* i *Džinovske njive*, mikrotoponimi u Preševskoj Crnoj Gori (Murati 1990: 152). Od imena *Gjon* izvedeni su i sledeći patronimi: *Donovići*, bratstvo u Brčelimu u Crmnici, koji tvrde da im je predak bio "Latinin" i *Nikdonovići*, katolici u Šestanima (Erdeljanović, SEZb XXXIX, 1926: 303; Stanišić, 1995: 22-23).

Loulakb je deminutivni oblik albanskog prezimena *Lula* (<lulë 'cvet') (Doči, JOK 2, 1980: 83), od kojeg imamo sledeće patronime i antroponime: *Ljuljanovići*, kučki rod (Erdeljanović 1926) i *Ljuljo*, *Ljulje*, *Ljuljo* imena u zapadnomakedonskim narodnim pesmama (Murati 1990: 116; Stanišić, 1995: 23).

Loumbša je izvedena od alb. *lumë* 'reka' od koje imamo sledeće patronime i mikrotoponim: *Ljumovići*, bratstvo u Piperima i u Bratonožićima (Erdeljanović 1926: STR.?), *Ljuminci*, prezime u Prizrenskoj Gori (Gaši, GJA 9, 1979: 125) i *Ljumbarda* 'Bela reka' (od alb. *Lumbardhë*), toponim u Metohiji (Muljaku, JOK 6, 1987: 145; Stanišić, 1995: 23).

Lrəšb je antroponim alb. porekla *Lesh*, koje je nosio poglavar arbanaskog katuna u *Dečanskim hrisovuljama* (Grković 1983: 90). Ovo ime je bilo vrlo često u srednjovekovnoj Srbiji, a naročito u Zeti, o čemu svedoče sledeći navodi: *Lrəšb Crbnojunvikb* (1404), *Лрѣшб Србнојувикъ* (1422), *Leš Mrnjavčić*, predak kučkog bratstva Mrnjavčića, kao i *Lješev Stup*, selo u Bjelicama i *Lješanska nahija* (nekadašnja *Luška župa* kod popa Dukljanina), čije ime, po mesnom predanju, potiče od doseljenika iz grada *Lješa*, ali je njeno ime mnogo starije pošto Đurađ Crnojević već 1492. godine, pominje vlastelina *Radovana Lbševića*, baš u oblasti Lješanske nahije, a 1494. godine njene stanovnike kao *Lbšnane* (Erdeljanović, SEZb XXXIX, 1926: 102-108; Stanišić, 1995: 23).

Progonb je albansko srednjovekovno ime poreklom od grč. Πρόδρομος 'preteča', epitet Jovana Krstitelja (Grković 1983: 90) koje je nosila i poznata vlastelinska porodica u Kroji krajem XII v., ali i Dimitrije *Progon*, zet Stefana Prvovenčanog (Bogdanović 1985: 25). Od tog imena imamo i *Progonovići*, selo u Lješanskoj nahiji i bratstvo u Bratonožićima (Erdeljanović, SEZb XXXIX, 1926; (Stanišić, 1995:23).

Tokom poslednje dve decenije, u razgovoru sa mnogim govornicima srpskog jezika koji žive na Kosovu i Metohiji, otkrili smo još neke reči za koje još nema pisanih tragova, ali se one koriste mnogo i svi govornici znaju

njihovo značenje. To smo utvrdili i u razgovoru sa našim studenima, ali i sa prijateljima, komšijama i drugim ljudima sa kojima smo bili u kontaktu. Stalno smo koristili priliku da proverimo značenje navedenih reči, i uvek smo dobili pozitivan odgovor tj. uverili smo se da ih govornici srpskog jezika na Kosovu i Metohiji šire prepoznaju, i koriste u svakodnevnom životu: *buzë* 'usne', *buzat* 'osoba sa velikim usnama', *brlog* 'nered', *gunga* 'neka izraslina', *fis* 'pleme', *jetimče* 'jedinac, siročće', *zagare* 'pas'.

ZAKLJUČAK

Na kraju možemo istaći da nije mali broj albanizama u srpskim i makedonskim govorima, naročito u kontaktnim zonama s albanskim jezikom. Poređenjem inventara albanizama u srpskim govorima u studijama Hodže i Stanišića, uočili smo da su naveli 84 iste lekseme, čije poreklo nije sporno, dok za oko 19 reči, autori imaju različita mišljenja. Najveći broj albanizama se nalazi u oblastima pastirskog i stočarskog života, materijalne kulture i poljoprivrede, ali i u sferi odnosa i duhovnog života. Reči albanskog porekla uglavnom imaju ograničen opseg u dijalektima Crne Gore, Kosova i Metohije i zapadne Makedonije. U Crnoj Gori se koriste sledeće lekseme: *baringa* (*od bar*) 'trava', *dorza* 'rukavice', *goružda* 'varjača', *nerzija* 'ljudi, svet', ali označava i 'lepo, uljudno ponašanje', *kuštrim* 'uzbuna', *karinga*, *od karrige* 'stolica' *ćeno* 'pas' itd. Na Kosovu i Metohiji se čuju i ove reči: *babdiš* (*babgjysh*) 'deda', *besa* 'zadata reč', *bir* 'sin', *bardoka* od reči *bardhokë* 'belonja', *buza* 'usne', *krena* i *krenija* 'ponos' itd. Reči albanskog porekla nalaze se i u dubinama srpske teritorije, poput Sandžaka, istočne, centralne i zapadne Srbije, Bosne i Hercegovine, do južne Hrvatske. U pogledu vremena postoji stariji sloj pozajmljenica iz albanskog sa širokim geografskim dometom, ne samo u srpskom i južnoslovenskim jezicima, već i u drugim balkanskim jezicima. Svebalkanski rasprostranjeni albanizmi jesu: *balega* 'stočni izmet' *čuka* 'čuka', ali i 'vrh', *kopil* 'kopile', *magar* 'magarac', *štrung* 'struga' (okružen prostor za ovce ili tor), *vatër* 'ognjište' itd., za koje su mnogi lingvisti objasnili da imaju izvor u albanskom jeziku. Albanizme su sačuvali pripadnici sledećih plemena: Vasojevići, Bjelopavlići, Kući, Hoti, Grude i Klimenti, koji su živeli u pograničnim oblastima. Naravno, te reči su prihvatili i pripadnici srpske i crnogorske nacije, Hrvati, Bošnjaci i Goranci, te su one opstale do današnjeg dana. Kao dokaz našoj tvrdnji možemo da navedemo i deo članka Mileta Bukumirića: „Od 605 kuća pravoslavne veroispovesti, u Prekoruplje su došli iz Crne Gore žitelji, odnosno njihovi preci, 271 kuća (135 iz Kuća, 57 iz Vasojevića, 25 iz Bjelopavlića, 11 iz Rovaca, 7 iz Pipera; u 365 kuća se čuva predanje samo da su im preci došli iz Crne Gore). Preci većine ovih doseljenika iz Crne Gore su u Prekoruplje došli pre početka 20. veka,

(samo 55 kuća su doseljenici iz pomenutog veka), uglavnom između dva svetska rata (Bukumirić, 1982: 303).

SKRAĆENICE:

Arhiv – Arhiv za arbanašku starinu, jezik i etnologiju I-IV, Beograd 1923-1928, Priština 1969

BgE – Български език (София)

BalkE – Балканско езикознание (София)

GIEM – Glasnik etnografskog muzeja u Beogradu

GjA – Gjurmime albanologjike (Prishtinë)

GjSH - Gjuha shqipe (Prishtinë)

GOD – Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja (Sarajevo)

ZFL – Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku (Novi Sad)

JOK – Jugoslovenska onomastička konferencija

OJ – Onomastica jugoslavica (Zagreb)

OP – Onomatološki prilozi (Beograd)

Përparimi – Përparimi (Prishtinë)

RLing – Ricerche linguistiche (Roma)

RMS – Rečnik srpskohrvatskog jezika Matice srpske (Novi Sad)

СБЯ – Славянское и балканское языкознание (Москва)

SEZb – Srpski etnografski zbornik (Beograd)

RKMD – Rečnik kosovsko-metohijskog dijalekta

SNGjLKSh – Seminari ndërkombëtar për gjuhën, literaturën dhe kulturën shqiptre (Prishtinë)

Stf – Studime filologjike (Tiranë)

JAZU – Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

Reference

Ajeti, I. (1963). *O nekim uzajamnim šiptarsko-srpskim jezičkim odnosima*, Priština: Zbornik filozofskog fakulteta.

Ajeti, I. (1972). *Për historinë e marrëdhënieve të hershme gjuhësore shqiptare-sllave*, Tiranë: Studime filologjike 4.

Ajeti, I. (1965). *Prilog proučavanju međusobnih šiptarsko-srpskih jezičkih odnosa*, Prishtinë: *Gjurmime albanologjike* II.

Ajeti, I. (1968). *Studime leksikore shqiptare-sllave*, Prishtinë: *Gjurmime albanologjike* 2.

Gustav, M. (1891). *Wörterbuch Der Albanesischen Sprache*, Strasburg

Hemp, E. (1977). *Strunga*, Sofija: БалкЕ XX/1-2, 1977, 113-117; "On the name Ohrid" MJ XXXII-XXXIII

Hoxha, S. (2001). *Elemente leksikore të gjuhës shqipe në gjuhët sllave ballkanike*, Shkodër: Camaj-Pipa.

Jokl, N. (2011). *Studime për etimologjinë dhe fjalëformimin shqip*. Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës.

Halimi, K. (1954). *Arbanaške reči u našim tajnim jezicima*, Beograd: GIEM XXII.

- Murati, Q. (1990). *Elementet e gjuhës shqipe në gjuhët sllave jugore*, Prishtinë: Instituti Albanologjik.
- Omari, A. (2012). *Marrëdhëniet gjuhësore shqiptaro-serbe*, Tiranë: Qendra e studimeve albanologjike, Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë.
- Pižurica, M. (1984). "Tragovi međujezičkih dodira u govorima Crne Gore", Titograd: Crnogorski govori.
- Popović, I. (1954). *Neki gentilni i njima srodni termini kod Crnogoraca*, Sarajevo: *Radovi, knjiga II*, Odeljenje istorijsko-filoloških nauka.
- Popović, I. (1957). *Elementet e sllavishtes së jugut në gjuhën shqipe*, Tiranë: Përparimi 1-2.
- Kelmendi, A. (1970). *Mbi disa marrëdhënie në kontakt midis shqipes e serbokroatishtes në Kosovë e Mal të Zi*, Shkup: Jehona.
- Redžepagić, J. (1972). *Disa elemente të gjuhës shqipe në të folmen e popullësisë së Plavës*, Prishtinë: Gjurmime albanologjike.
- Skok, P. (1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (I–IV, 1971–1974)*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu
- Stijović, S. (1982). *Onomastika zapadnog dela Metohijskog (Pečkog) Podgora*. Beograd: *Onomatološki prilozi*, (3).
- Ushaku, R. (1982). *Ulqini dhe rrethina në dritën e disa mikor e makro toponimeve*, Prishtinë: Onomastika e Kosovës.
- Бернштейн, Б. & Клепикова, П. (1989). "Восточнороманское влияние в лексико-семантической сфере внутри и вне балканского языкового союза (БЯС)", Москва: Материалы к VI Международному конгрессу по изучению стран Юго-восточной Европы.
- Букумирић, М (1982). *Ономастика Прекорупља*, 303-340, Београд: Ономатолошки прилози III
- Ђерић, В. (1927). *Арбанаске речи у српском језику*, Београд: Прилози VII.
- Ђуричић, М. (1994). *Обичаји и веровања Албанаца*, Београд: Југословенски библиографски институт.
- Елезовић, Г. (1932). *Речник косовско-метохијског дијалекта I и II*, Београд: Српска краљевска академија.
- Ердељановић, Ј. (1981). *Кучи, Братоножићи, Пипери*, Београд: СЕЗБ VIII; СЕЗБ XII; СЕЗБ XVII
- Ердељановић, Ј. (1937). *Католичка северна Албанија (Скица барона др. Франца Нопче)*", Белићев зборник II.
- Караџић, В, *Српски рјечник*, Беч: 1852.
- Кујунџић, Љ. (1902). *Српско-арнаутски речник* Београд: Штампарија Гаврила Давидовића.
- Маринковић, Ј. (1989). *Микротопоними Врања и околине*, Београд: ОП X.
- Пешикан, М. (1982). *Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба*, Београд: ОП III, IV, V.
- Петровић, Д. (1983). "О карпатологическом аспекте сербохрватско-албанских лексических отношений", Москва: СБЯ.
- Петровић, Д. (1988). *Топонимија Куча*, Београд: ОР IV 1-162, Нови Сад: ZFL XXVII-XXVIII, *Речник на македонскиот јазик I*, Скопје, 1961

Пулевски, Ѓ. (1873). *Речник од четири јазика (српско-албански, албанско арнаутски, турски и грчки)* Београд: Државна штампарија.

Пулевски, Ѓ. (1875). *Речник од три јазика (македонски, албански, турски)*, Београд: Државна штампарија.

Станишић, В. (1995). *Српско-албански језички односи*, САНУ, Балканолошки институт.

СТИЈОВИЋ, Р. (1990). *Из лексике Васојевића*, 8-13 САНУ, Институт за српски језик, Београд.

Шуфлај, М. (1925). „Повијест сјеверних Арбанаса“, Архив II, 1924); Srbi i Arbanasi (Beograd, 1925)

*Primljeno 15. avgust 2021,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 30. septembra 2021.
Elektronska verzija objavljena 10. oktobra 2021.*

Nailje Malja-Imami, doktor filoloških nauka, vanredni profesor na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu na katedri za Albanski jezik i književnost. Autor je univerzitetskog udžbenika *Gramatika savremenog albanskog jezika: fonetika i morfologija* i *Uvoda u albanologiju*. Prevela je veći broj stručnih knjiga i jedan broj književnih dela, kao i književne tekstove za razne časopise. Član je udruženja stručnih i naučnih prevodilaca Srbije i sudski prevodilac od 1995. godine. Šefica Katedre za albanski jezik i književnost. Područja njenih naučnih interesovanja jesu: lingvistika, dijalektologija albanskog jezika i balkanologija.

Marija Popović, asistent na Katedri za albanski jezik i književnost Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Master je filoloških nauka i student doktorskih studija na pomenutoj Katedri. Područja njenih naučnih interesovanja jesu: lingvistika, dijalektologija albanskog jezika i balkanologija.

ALBANISMS IN SERBIAN AND MACEDONIAN SPEECHES

This paper gives a brief overview of the literature dedicated to Albanian-Slavic contacts, and then compares two approaches to Albanianisms in Serbian and Macedonian languages. One is by Safet Hodža (2001) and the other by Vanja Stanišić (1995). Their studies differ in several aspects. First, in the inventory of processed lexical items. Thus, Hodža analyzed a total of 447, and Stanišić about 300. Then, Hodža represented almost all types of words (313 nouns, 50 adjectives, 48 verbs, 15 adverbs, 9 words and 8 exclamations, 2 conjunctions and 2 onomatopoeias), while Stanišić analyzed 182 lexemes, mainly nouns and a small number of verbs from different areas of human life: cattle breeding and agriculture (36), farming (41), nature and relief (23), house and garden (8), family terminology (8), material culture and mental life (10), abstract concepts, verbs and expressions of psychophysical conditions (56). Stanišić also deals with the Albanian names that are mentioned in the Dečani Hrisovulja (Chrysovulje), but also with a large number of Slavs. Hodža etymologically deals with the words in a separate dictionary section, while Stanišić does that within five thematic groups. In separate chapters, Hodža gives an exhaustive classification according to thematic groups, according to geographical distribution

and time of their taking over. Stanišić grouped the words wider, and within the processing of individual words, they are geographically located. The author of this paper also points to other Albanianisms noted by other researchers, but also cites a new inventory of lexemes used by the Serbs in south-western Serbia and Kosovo and Metohia: čuče, čučajka "kukavica (coward) ", rumbulak and rumbulačka "okrugao (round)", šaradžija "testeraš (sawyer)" (from alb. sharrë "testera (saw), šoša "prorešetati (to sift)", vapa „žega, toplota (heat, warmth)", uknačiti (se) „uživati (to enjoy)".